

VRNJAČKA BANJA

Bratislav Ljubišić

MILAN KONJOVIĆ, Slike 1930 – 1990

Umetničkoj, ali i u životnoj biografiji Milana Konjovića 1930. godina od izuzetnog je značaja: posle osam godina istraživanja, eksperimentisanja, kubističkih, sezanističkih, neoklasicističkih i konstruktivističkih pokušaja, koje neki njegovi kritičari nazivaju "nasiljem duha" (Grgo Gamulin), a drugi pridaju značaj (Lazar Trifunović), umetnik je 1930. stvorio "svoja prva životna dela, snažnog daha, velike unutrašnje energije", i tada se "u osnovi dovršava formiranje Konjovićeve umetničke fizionomije" (Miodrag B. Protić). Iste godine je ugledni francuski kritičar, Pikasov monograf Moris Renal Konjovićeve dve mrtve prirode izložene u Salonu nezavisnih u Parizu, svrstao "među najbolje u Salonu", a Pol Fjeran ističe da je Konjovićeve mrtva priroda "izvanredno harmonizovana na potki drhtavo plavog". U svoju novu kuću u Parizu sa ateljeom u ri d Monsuri broj 9, koju je projektovao Korbizjeov đak, Konjović se takođe te godine uselio, sa svojom porodicom, voljenom Emom i tek rođenom kćerkicom, njegovom jedinicom Veročkom.

Tako etablisan, Konjović se 1931. odlučio na samostalno izlaganje tridesetak svojih slika nastalih početkom iste i predhodne godine u Parizu i Kasisu, na jugu Francuske, gde je 1930. letovao. Izložba je bila na pravoj adresi, u Galeri Bing u ri de la Boesi, u kojoj su stalni izlagači bili vodeći slikari tog vremena. I opet potpuni uspeh! Moris Renal, sada u članku posvećenom samo Konjoviću, izgovorio je suštinu: "Evo opet jednog slikara. Ali problem sižea izgleda da slikara muči na sasvim izuzetan način. Najčešće on, izrazito lirski ponesen, prevazilazi temu koja ga je inspirisala, a samo se izuzetno događa da je sledi prilično verno. Ovaj mali dramski sukob odvija se u srži slikarske akcije koja je vrlo sigurno sprovedena. Velike mrlje boja, često vrlo snažne i dobro, čak suviše dobro proučene, ukazuju na umetnika kod koga znanje i senzibilnost teže za ravnotežom, što izgleda da nije uvek lako postići", napisao je Renal u "L Intransižanu".

Iz popisa izloženih slika, sačinjenim umetnikovom rukom na poleđini pozivnice ove izložbe, zapažamo da dominiraju mrtve prirode, enterijeri, likovi, aktovi, cveća, znači ni jedne pariske ulice, ni jednog pitoresknog mosta preko Sene na izložbi nema; prirodu je umetnik otkrio tek po povratku u svoj Sombor.

Na drugoj samostalnoj izložbi u Parizu, u ne manje renomiranoj galeriji Van Ler 1932. se pored pariskih slika već pojavljuju platna poput "Sa ravnice", "Oranice i salaši", "Ulica u Somboru", "Branje kukuruza", "Pokošeno žito", nastalih za višemesečnog boravka našeg umetnika 1931. u rodnom Somboru. Plavetnilo Il d Fransa na ovim slikama uzmaklo je pred toplim bojama plodne zemlje i zrelog zrnevlja, dominiraju svetli i tamni kadmijumi, žuti oker i sivo mrki tonovi pečene sijene sa primesama crne. Milan Konjović je "na svom tlu" otkrio slikarski i "duhovni lik Vojvodine", njegove ravnice gde je kao dete na roditeljskom salašu nadomak Sombora za vreme letnjih raspusta doživeo dve beskrajnosti, nebo i zemlju, a među njima čoveka, koji sve te utiske nesvesno prima. Milan Konjović je saslušao svoj unutrašnji glas, svoj instinkt, u što je čitavog svog života čvrsto verovao, i nakon osam godina stranstvovanja krajem 1932. sa svojom porodicom zauvek se vratio u Sombor.

Već iste godine se predstavio beogradskoj publici, izložbom u Umetničkom paviljonu na Kalemegdanu (23. oktobar – 1. novembar 1932.), sa pedeset slika nastalih između 1928. i 1932. u Parizu, Somboru i Dalmaciji, gde je proveo 1932. leto, a tekst kataloga napisao je njegov prijatelj, francuski pesnik Moris Bec, koji ističe Konjovićev talenat, snagu, autentičnost i primećuje: "...njegove poslednje slike nam pokazuju da on potpuno vlada svojim sredstvima i potvrđuju njegov stvaralački dar koji se sad može samo još razvijati i rascvetavati". Izložba je značila puni moralni i materijalni uspeh, a ništa manje zagrebačka u Salonu Ulrih (28. januar – 10. februar 1933.), koja je zbog velikog interesa čak i produžena, nekoliko slika je otkupljeno za Modernu galeriju, a kritika hvali njegovu originalnost i naglašava da je Konjović kolorista koji je u boji našao svoj najličniji izraz.

Pored redovnog učestvovanja na velikim jugoslovenskim izložbama u zemlji i inostranstvu (1932. Amsterdam, Pariz, 1934. Prag sa grupom "Oblik", 1936. Zagreb, Beograd, Dubrovnik, 1937. Solun sa grupom "Oblik", Pariz, Rim, 1938. Beograd sa grupom "Dvanaestorica" i "Oblik"), te samostalnih izložbi (1936. u Zagrebu, Beogradu, Novom Sadu i Somboru, 1937. treća samostalna izložba u Parizu u Galeri Muradian – Valoton), Konjović tokom svih tih godina zahuktalo slika. Nastaju platna "crvene faze" koja traje sve do početka drugog svetskog rata; ređaju se čuvena Konjovićeve "žita", gradski predeli Sombora i pejzaži iz okoline njegovog rodnog grada, te koloristički možda najraspevanija platna iz Dalmacije, iz Mlina i Cavtata gde je letovao sve do 1938. godine, oduševljen lepotom tamošnje prirode, nošnjama Konavljana i Konavljanki. Poznati praški kritičar J.R. Marek povodom izložbe "Oblika" primećuje na Konjovićevim slikama "tamno modre i crvene tonove ozbiljnih akorda, koji podsećaju na ćilimove Stare Srbije", ali naglašava da to nije došlo iz folklor, "već iz unutrašnje umetničke potrebe". To i sam umetnik potvrđuje kada mnogo godina kasnije izjavljuje: "Ja nosim klasiku iz Pečke Patrijaršije i povezujem je sa Parizom, sa zapadnom kulturom". Svoju poslednju samostalnu izložbu pred rat je Konjović u zemlji imao u Umetničkom paviljonu "Cvijeta Zuzoric" s jeseni 1940. koja je veliku književnicu Isidoru Sekulić podstakla da napiše, zasigurno, jedan od najboljih eseja iz oblasti likovnih umetnosti, ukazujući analitično i nadahnuto na suštinu Konjovićevog pristupa slikarstvu, da bi potom zaključila: "Milan Konjović stoji u službi složenog zadatka, svesno, odlučno uporno. Umetnik koji je i duh. Slikarsko čuvstvo Konjovićevo je originalno, a duh njegov imponuje. .. Uspeo je u čemu se pri 'ilustraciji' jednog kraja i njegove duše retko uspeva: da preskoči svaku literaturu, da ne daje Vojvodinu u scenama, nego da je da u apstraktnoj realnosti, sa svetlim i mračnim silama u duhu zemlje i čoveka." U to vreme je Milan Konjović već bio mobilisan i 1941. je kao jugoslovenski oficir dospao u nemačko zarobljeništvo u Osnabrik, ali je nakon šest meseci bio pušten kao Vojvođanin sa "mađarske teritorije". Rat, okupacija, zarobljeništvo zatamnili su Konjovićevu paletu, a u to vreme (1943, 1944 i 1949. godine), iz razloga nedostatka uljanih boja, radio je, u Somboru i Srbobranu, pastele nežnih tonova i disciplinovanog crteža. Odmah posle rata, 1946. Milan Konjović je imao izložbu u Muzeju Matice srpske u Novom Sadu, gde je izložio pretežno slike nastale tih četrdesetih godina u Somboru i okolini. Izložbu je otvorio Mladen Leskovac, tada predsednik Udruženja vojvođanskih

književnika i zbog velikog interesovanja izložba se morala produžiti; preko 4000 posetilaca prošlo je izložbom, a slike su se i kupovale, saznaje se iz Glasnika Matice srpske. Slično je bilo i sledeće jeseni na izložbi u Beogradu, u Umetničkom paviljonu, ali zvanična kritika, Jovan Popović, Branko Šotra, Oto Bihalji Merin su Konjovića sa pozicije pragmatičnih zahteva socijalističkog realizma kroz štampu anatemisali zbog njegovog "formalističkog manira", zbog nerazumevanja "socijalističkog rada", zbog navodne nezainteresovanosti za čoveka, za njegov život i psihologiju, za njegovu sudbinu. Istovremeno Milan Konjović je zaokružio svoj tematski ciklus "Ljudi", i kao celinu ga izložio na svojoj drugoj posleratnoj izložbi u Beogradu 1951, koja je uz Lubardinu, bila vesnik nove stvaralačke slobode, što je svojim antologijskim esejom hrabro i nedvosmisleno podvukao Miodrag B. Protić (Izložba Milana Konjovića "Ljudi", NIN, Beograd, 25. mart 1951). Nešto pod utiskom Lubardine umetnosti, nešto u duhu opštih tendencija u slikarstvu s početka šezdesetih godina prošlog veka, 1953. je u umetnosti Milana Konjovića došlo do naglog preokreta. Svoj gestualni, raznovrsni potez, dinamičan rukopis i reljefnu fakturu, umetnik je žrtvovao u prilog monumentalnom, jedinstvenom ritmu kolorističkih površina slike i homogenosti kompozicije. Predmeti su pretvoreni u stilizovane plohe intenzivnih boja i uokvireni snažnom crnom konturom, koja zamenjuje perspektivu, dubinu slike. Ovo novo iskustvo, savremeno poimanje slike, Milan Konjović započeo je sa mrtvim prirodama, ali ubrzo ga je preneo i na pejzaž, naročito tokom svog rada u vojvođanskim likovnim kolonijama, ali i na figuru. Ipak, ovakvo slikarstvo ga sve manje zadovoljava: "Bilo je to suviše racionalno; prava kreacija je mistična, tajanstvena, to je ne reći poslednju reč", svedočio je Konjović krajem pedesetih godina prošlog veka, i kao reakcija na period njegove "kolorističke faze", početkom šezdesetih nastaju dela "užarena u tamnom registru", gustih, isprepletenih pastoznih poteza, slobodna u izrazu, slikarski prebogata. Takvo stvaralačko opredeljenje se nastavilo tokom čitave sedme i osme decenije, sve do polovine devete, kada posle antologijske izložbe u pariskom Gran paleu 1985. iznenada nastaju dela inspirisana našom srednjovekovnom umetnošću, ikonama i freskama, koja u svojoj svedenosti i jednostavnosti plene svežinom, izražajnošću i ubedljivom aktuelnošću likovnog jezika. I opet je francuska kritika prva sagledala značaj Konjovićeve "pozne mladosti", ističući da je "veliko iznenađenje videti čoveka preko osamdeset godina da slika dinamikom jednog mladog slikara. Ekspresionista po temperamentu on je oduvek, Konjović se priključuje danas svim novim tendencijama slikarstva, imajući pri tom još u odnosu na mlade ekspresioniste, majstorstvo svojih zrelih godina" (iz rukopisnog teksta francuske istoričarke umetnosti Dore Valije od 14.04.1986.)

Kroz bezmalo osam decenija dugog stvaralačkog veka Milana Konjovića, njegova umetnost je, prošla kroz nekoliko "faza", menjala se, sazrevala; postojale su i stvaralačke krize, bilo je i eksperimenata, ali njegov neobuzdivi temperament i snažna ličnost ovo delo čine jedinstvenim i neponovljivim. Milan Konjović "je sobom ispunio svoje slike... on je ispred slika, u njima i iza njih", kao što je to Konjovićev monograf Lazar Trifunović primetio.

U tom smislu i ova izložba znači još jedan bliski susret sa njim.

MILAN KONJOVIĆ

28. januar 1898. Sombor – 20. oktobar 1993. Sombor

Milan Konjović se rodio kao drugi sin Davida Konjovića, advokata, kraljevskog javnog beležnika i Vere, rođene Vuk-
ičević. Konjovići su Somborci od davnina, u ove krajeve su

došli u vreme "Velike seobe Srba" sa Patrijarhom Arsenijem Čarnojevićem 1690. iz Pečke Patrijaršije da bi kasnije, kroz vekove, odigrali značajnu ulogu u političkom, društvenom i kulturnom životu grada.

Od 1904. do 1916. Milan Konjović u Somboru završava osnovnu školu i gimnaziju. 1914. prvi put izlaže, u gimnaziji, pedesetak radova slikanih po prirodi. Oduševljen Pragom, za vreme kratke posete 1918, već sledeće 1919. se upisuje na Akademiju likovnih umetnosti u tom gradu, u klasu Vlahu Bukovca. Nakon dva semestra, nezadovoljan svojim profesorom i preživelim principa akademije, studije nastavlja samostalno. Odlazi u atelje avangardnog slikara Jana Zrzavija, koji ga upućuje na studiranje Leonarda. U Pragu je upoznao svoju buduću suprugu Emu Maštovsku. Posle kratkog boravka 1921. u Somboru, gde je video izložbu srpskog slikarstva na kojoj su učestvovala grupe "Zograf", "Lada" i "Grupa umetnika" sa Dobrovićem, Bijelićem, Mošom Pijade, Brankom Popovićem, Konjović odlazi u Beč gde ga najviše privlače Oskar Kokoška i Egon Šile, ali istovremeno disciplinovano proučava renesansno slikarstvo. 1922. usledilo je studijsko putovanje u Minhen, Berlin i Drezden, a ujesen u Somboru nastaju njegove kubističke slike pod utiskom Pikasa, čiju je monografiju kupio u Beču. 1923. Konjović letuje i slika na Braču, a maja 1924. sa Emom stiže u Pariz. Posećuje crtanje akta u Akademi de la Gran Šomije, da bi posle prešao, na svega dve nedelje, u atelje Andre Lota. Svoj prvi atelje je Konjović u Parizu imao u Monružu, tu nastaju krajem dvadesetih godina slike "prelaznog perioda", a 1930. se uselio u svoju kuću kod park Monsuri, gde se rodila "plava faza" (1929–1933.) Od 1926. počinje da izlaže na pariskim salonima, a 1931. ima svoju prvu samostalnu izložbu u Parizu, da bi već 1932. sledila druga, a 1937. i treća. Za kratkog boravka u Somboru, 1931. umetnik načinje svoje velike teme budućnosti: somborske ulice, zrela žita, suncokrete, obrane kukuruze, ljude svoga kraja, koje će da ubrzaju odluku trajnog povratka u domovinu. Po povratku, od 1932. leti slika u Dalmaciji (Mlini, Cavtat, Dubrovnik), te razdoblje od 1934. do 1939. obuhvata umetnikovu "crvenu fazu". Bio je član umetničkih grupa "Oblik" i "Dvanaestorica". Za vreme rata, 1941. se nalazi u nemačkom zarobljeništvu u Osnabriku, a 1943, 1944. i 1949. slika u Srbobranu i Somboru u tehničari pastela. Ulja stišanog kolorita sačinjavaju Konjovićevu "sivu fazu" (1940–1952.) da bi 1953. usledio nagli preokret: odnos prema predmetu postaje slobodniji, dominira čista boja, nastaju dela "kolorističke faze" (1953–1959.) U to vreme aktivno učestvuje u osnivanju i radu vojvođanskih umetničkih kolonija (Senta, Bačka Topola, Bečej, Ečka). Nova slikarska orijentacija kulminira i traje na radovima "asocijativne faze" (1960–1984), a 1985. posle velike samostalne izložbe u pariskom Gran Paleu, Konjović počinje sa prvim varijacijama na temu vizantijske umetnosti. Do kraja 1990. nastaje tridesetak radova nove "vizantijske faze", sa kojom se završava Konjovićev prebogati opus od oko 6000 radova (ulja, pasteli, akvareli, tempere, crteži, tapiserije, pozorišne scenografije, skice za kostim, vitraži, mozaici, keramika, grafike).

Ovo jedinstveno, raznovrsno delo afirmisalo je ime svoga majstora na preko 300 samostalnih i oko 700 grupnih izložbi u zemlji i inostranstvu, a radovi se nalaze u muzejima, galerijama i privatnim kolekcijama širom sveta.

Za redovnog člana Vojvođanske akademije nauka i umetnosti Milan Konjović je izabran 1979. za dopisnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1986. a za redovnog člana Srpske akademije nauka i umetnosti 1992. Dobitnik je brojnih značajnih nagrada i priznanja.